

⁶ Гранчак Т.Ю. Розкол в українському національному русі другої половини XIX ст. в оцінці польського історика Л.Василевського // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Київ, 1999. – Вип. 8. – С. 181-182.

⁷ Wasilewski Leon. Вказ. пр. – S .150.

⁸ Вєрвєс Григорій. Українці на рандеву із Європою. – Київ, 1966. – С. 150.

*Феодосій Стеблій
(Львів)*

УКРАЇНЦІ І ПОЛЯКИ ГАЛИЧИНИ в 30-40-х рр. XIX ст.: ПОШУКИ ПОЛІТИЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

30–40-ті рр. XIX ст. – важливий етап в історії визвольних змагань поляків і українців Галичини, етап формування чи коригування програм їхніх національних рухів та інтенсивних пошуків шляхів їх реалізації. При тому кожна із сторін відчувала потребу й виявляла зацікавленість у надійних союзниках і партнерах та намагалась їх знайти. Саме від початку 30-х рр. у зв'язку із зростанням національної свідомості серед українців, посиленням українського національного руху й поступовою його політизацією почалися пошуки польсько-українського політичного партнерства.

Це був час значного громадського пожвавлення, викликаного польським визвольним повстанням 1830–1831 рр. Після його невдачі в Галичині опинилося чимало учасників, з ініціативи яких організувався ряд таємних антиабсолютистських організацій, що ставили своїм завданням відродження незалежної Польщі в кордонах 1772 р. як демократичної республіки з входженням до її складу українських земель. У конспіраціях поруч з польською молоддю нерідко, особливо на початках, брала участь і українська. Стимулом до їхніх спільних дій був принцип побудови майбутньої польської держави на федеративних засадах, за які висловлювалася більшість учасників перших конспірацій, напр., “Союзу друзів народу” (1833–1835 рр.)¹, намагання засновників цих конспірацій, за свідченням одного і них, Г. Дмоховського, “відроджувати велику думку Бєстужєва про союз слов'ян”².

Перспектива відродження Польщі на засадах демократичної федерації, що мала гарантувати забезпечення національних прав, суверенітет кожного народу, який входив би до її складу, притягувала до антиабсолютистського підпілля найкращу частину української молоді³, насамперед із числа студентів Львівського університету та вихованців Львівської генеральної греко-католицької духовної семінарії.

В стінах останньої активно діяла секція “Союзу друзів народу”, до якої увійшло 12 семінаристів, з-поміж них М.Гадзінський, Й.Константинович, Р.Крижанівський, Т.Кульчицький, М.Мінчакевич, С.Мійський, Й.Охримович, І.Покінський, К.Слоневський, І.Станчак та ін.⁴. Згодом частина семінаристів входила до складу “Співдружності польського народу” (1835–1837) та “Союзу синів вітчизни” – допоміжної ланки “Молодої Сарматії” (1837–1839)⁵. Пізніше чимало їх разом із своїми польськими партнерами в конспіраціях заповнили каземати фортеці Шпільберг. Важливу роль у залученні семінаристів до конспіративної діяльності відігравав довголітній префект семінарії (1831–1837) М.Гординський, який зумів забезпечити серед вихованців атмосферу польсько-української взаємності і співпраці, не допускаючи будь-якого тертя на національному ґрунті⁶. Підтриманню толерантних взаємин у громадсько-культурній сфері Львова й Галичини сприяли започатковані ще у 20-х рр. традиції Товариства прихильників Слов’янщини, що в 30-х рр. продовжували відомі польські письменники-романтики А.Бельовський, К.В.Вуйціцький, Л.Семеньський, К.Ю.Туровський та ін., які згуртувалися навколо альманаху “Ziemia” (т.1: Львів, 1834; т.2: Прага, 1838 – Страсбург, 1839)⁷.

Загальне громадсько-політичне піднесення 30-х рр. у Галичині спричинило активізацію й українського національного руху, започаткованого в 2-му й 3-му десятиліттях ХІХ ст., головним чином, діячами Перемишльського культурно-освітнього осередку⁸.

Від 30-х – 40-х рр. центром національного руху став Львів, а в його авангарді – громадсько-культурне об’єднання романтиків “Руська Трійця”. Засновники й лідери об’єднання М.Шашкевич (1811–1843), І.Вагилевич (1811–1866) та Я.Головацький (1814–1888), тоді студенти Львівського університету й одночасно вихованці греко-католицької духовної семінарії, глибоко переживаючи територіальну розчленованість України та щиро вболіваючи за долю народу, прагнули своєю власною діяльністю сприяти прискоренню його емансипації, національному самоутвердженню.

Свою громадсько-політичну діяльність засновники “Руської Трійці” розпочали в атмосфері польсько-українських конспірацій поч. 30-х рр., де задавали тон революційно настроєні демократичні кола й прихильники міжслов’янської взаємності. Як згадував пізніше у своїх спогадах Я.Головацький, на поч. 30-х рр. польський фольклорист Жегота Паулі познайомив його, М.Шашкевича та І.Вагилевича з учасниками конспірацій, прихильниками слов’янської взаємності, письменниками-романтиками А.Бельовським, К.В.Вуйціцьким, Л.Семеньським, К.Ю.Туровським, залучив засновників “Руської Трійці” в організовані поляками таємні гуртки. Діячі останньої брали

участь у засіданнях таємних гуртків, дискусіях з питань повалення абсолютизму й запровадження народного правління – республіки або монархії. Вони були поінформовані про підготовку повстання проти Габсбургів. І.Вагилевичу й М.Шашкевичу ці плани не були байдужі, а останній навіть “був радий, що ідея слов’янства вкорінюється на польському ґрунті і що Паулі стоїть за демократичний принцип”, вважаючи, що “на основі демократичного устрою поляки для нас не становлять небезпеки”⁹. В цих словах не можна не бачити вияву солідарності українських діячів – послідовних прихильників співробітництва слов’янських народів з планами перших польських конспірацій.

Важливою стороною жвавого спілкування “Руської Трійці” з учасниками конспірацій була активізація українсько-польського співробітництва в галузі науки, літератури, видавничої діяльності. Наукові славістичні інтереси тісно єднали І.Вагилевича з А.Бельовським, а Я.Головацького з І.Мацейовським. На ниві української фольклористики плідно співробітничали М.Шашкевич, І.Вагилевич, Я.Головацький з В.Залеським і Жегою Паулі. І.Вагилевич був своєю людиною в гуртку літераторів-романтиків, прихильників слов’янського єднання і водночас конспіраторів, що формувався навколо Ю.Борковського¹⁰.

Не менш вагомими були літературні взаємини. У виданнях “Руської Трійці” цитувалися поезії Б.Залеського, М.Шашкевичу належали переклад з польської на українську мову творів поета-романтика “української школи”, революціонера С.Гошинського (уривок з поеми “Канівський замок”), переспів одного з віршів поета-сентименталіста Ф.Карпінського (вірш “До Юстини. Скарга на весну”), а І.Вагилевичу – переклад польською мовою “Слова о полку Ігоревім” та “Повісті минулих літ”. М.Шашкевич та І.Вагилевич були авторами ряду поезій польською мовою. Останній опублікував деякі з них на сторінках польських журналів. У львівських “Rozmaitościach” І.Вагилевич друкував інформації про культурне життя України й Росії¹¹. Тісно спілкувалися діячі “Руської Трійці” і з українськими учасниками “Союзу друзів народу”, за свідченням Я.Головацького, найбільш надійними молодими людьми, з-поміж яких декотрі передавали М.Шашкевичу літературні матеріали¹².

Співпраця української молоді з антиабсолютистськими конспіраціями та їх оточенням, з одного боку, розширяла фронт антиабсолютистських сил, радикалізувала його, спонукала їх організаторів до пошуків демократичних шляхів розв’язання поставленого життям на порядок денний національного питання, а з другого – була для цієї молоді справжньою школою політичного виховання. Тут вона проходила науку не тільки демократизму, а й національного патріотизму. Самопосягати в боротьбі за незалежність вітчизни, що демонстрували

польські патріоти-конспіратори, служила стимулюючим прикладом для українських діячів, заохочувала їх до самовідданого служіння справі національного визволення власного народу¹³.

Приклад поляків був немалим стимулом до патріотичної діяльності й “Руської Трійці”. У відповідності з основоположною засадою романтизму про визначальну роль духовного чинника в консолідації і забезпеченні життєдіяльності нації, діячі “Руської Трійці” вважали працю на ниві культури головною передумовою не тільки культурного, а й політичного відродження рідного народу. Виходячи з такого розуміння проблеми, вони всю свою багатогранну діяльність (народознавчу, літературну, публіцистичну, видавничу) спрямували на максимальне використання легальних можливостей для забезпечення насамперед культурного відродження як вирішальної передумови майбутнього відродження політичного¹⁴.

Вінцем діяльності “Руської Трійці” стала стаття Я.Головацького “Становище русинів у Галичині” в “Щорічниках із слов’янської літератури, мистецтва і науки” (Ляйпціг, 1846) – перший у Галичині виклад програмних засад українського національного руху, що передбачали забезпечення урядом політичних умов національної самостійності українців і піднесення їх до рівня інших національно відроджуваних народів Австрії в дусі австро-славістської федералістичної доктрини чеха К.Гавлічка-Боровського¹⁵.

Значний резонанс діяльності “Руської Трійці”, в т.ч. статті Я.Головацького, можна розцінювати як ознаку сприйняття її чималим колом сучасників. Один із них – С.Качала, наприкінці 30-х – на поч. 40-х рр. семінарист і студент Львівського університету, очевидець і співучасник спілкування тогочасної патріотично настроєної молоді, прихильної ідеям “Руської Трійці”, а пізніше один із лідерів народовського руху, стверджував, що серед тодішніх молодих українців, які за прикладом чехів, сербів та інших слов’ян – почали задумуватися над своєю народністю, будитися з летаргічного сну, а вивчаючи історію, вдаватися до політики, до роздумів над системою правління, почали відлунювати засади колишнього декабристського Товариства об’єднаних слов’ян, що пізніше знайшли свій розвиток у Кирило-Мефодіївському Братстві (1846-1847) та на Слов’янському з’їзді у Празі (1848). Ідеалом кола молодих політиків була федерація вільних народів, насамперед слов’янських, на основі самоврядування, повної рівноправності й самостійності у внутрішньому житті з виключенням будь-якої нетолеранції і гегемонії¹⁶. Інший сучасник, дуже прихильний до поляків, колишній львівський семінарист Михайло Свідзинський, у 1845 р. засвідчив великий вплив на українців Галичини греко-католицького духовенства,

яке, на його думку, прагнуло до незалежності України ("Русі") і не бажало бути під пануванням ні Москви, ні Польщі¹⁷.

Таким чином, можна стверджувати, що внаслідок діяльності "Руської Трійці" на середину 40-х рр. XIX ст. в українському національному русі Галичини стала помітною тенденція до здобуття політичної самостійності українства та були сформульовані програмні засади її забезпечення, підтримані багатьма представниками тогочасної інтелігенції (І.Головацьким, А.Могильницьким, М.Устияновичем, Р.Мохом, Й.Сокульським та ін.)¹⁸.

Погляньмо, як зреагувала на ці зміни польська сторона, зокрема, представлена конспірацією. Піднесення національного руху в Галичині, репрезентованого "Руською Трійцею", яка ставила своєю метою відродження українського народу до самостійного національного життя на ґрунті взаємності з іншими слов'янськими народами, не могло зустріти її схвалення. Від середини 1830-х рр. у конспіраціях вже намітився поступовий відхід від федеративних засад побудови майбутньої польської республіки на користь ідеї унітарної держави. Це стало помічатися вже в останній період існування "Союзу друзів народу", коли в ньому, як свідчить у спогадах один з чільних конспіраторів Генрик Богданський, почала брати верх ідея централізованої республіки¹⁹. У "Співдружності польського народу" ця тенденція посилювалася, всупереч програмному положенню про майбутню Польщу як федерацію, котра мала стати й "зародком єдності слов'янської, вільної, республіканської, без переваги будь-якого народу, що належить до слов'янського племені"²⁰.

Керівні кола "Співдружності" зайняли неадекватну позицію щодо визначення національної ідентичності українців. Дотримуючись історичного принципу у визначенні "польська нація", ідентифікуючи їх з усім населенням, яке жило на територіях, підвладних у минулому Речіпосполитій²¹, вони не помічали існування окремої української нації, що ставало реальністю, нації, котра заявляла про себе творчістю Т. Шевченка на Подніпров'ї і "Руської Трійці" в Галичині – і відтак відмовляли українцям у праві на окремий національний розвиток та державну незалежність, створення власної національної культури. Польські конспіратори із "Співдружності" й наступних конспірацій, висловлюючи нерідко на словах свої симпатії до українського народу, захоплюючися фольклором, цінуючи визвольну боротьбу в минулому, не допускали думки про його право на незалежне політичне існування та про союз із ним як рівноправним партнером. У діяльності "Руської Трійці" вони вбачали не природний вияв галицько-українського національного відродження, а інтригу російського царизму, спрямовану на підрив польського визвольного руху, і відповідно намагались їй

протидіяти²². Міф про русофільство "Руської Трійці" набув значного поширення серед конспіраторів²³, але від цього не переставав бути міфом.

Все це вносило дисонанс у життя конспірацій та спричиняло охолодження польсько-українських відносин у Галичині взагалі. Як засвідчив дослідник "Співдружності" Болеслав Лопушанський, брак реалізму в керівництва "Співдружності польського народу", як, зрештою, й наступних конспірацій щодо українського національного руху, цілковите нерозуміння його справжньої суті завдали шкоди, насамперед, самим конспіраціям, відштовхнувши від них значну кількість потенційних учасників з числа української молоді і, тим самим, звуживши їх шанси на успіх в українській частині Галичини²⁴.

Приблизно так само оцінив тогочасну ситуацію дослідник історії польсько-українських взаємин Владислав Серчик, який зауважив, що вперте й чимраз більш анахронічне перед обличчям національної свідомості українців, котра чимдалі зростала, підкреслювання необхідності відродити майбутню польську державу в кордонах до 1772 р. порізнило обидві народності, спричинивши появу на схилі 1840-х рр. XIX ст. виразно антипольської української політичної програми²⁵. Треба сказати, однак, що позиція конспірації ще не виражала позиції всієї польської громадськості.

Більш толерантно до українського національного руху в 40-х рр. поставилися представники польської монархічної еміграції на чолі з князем А.Чарторийським (напр. Ф.Духінський), які, дбаючи про союзників напередодні повстання 1846 р., як свідчить М.Гандельсман, висловлювалися за політичну незалежність українців²⁶. Завдяки цьому на співробітництво з А.Чарторийським пішов син греко-католицького священика з Галичини, колишній семінарист, шанувальник польських письменників-романтиків з т.зв. української школи (Б.Залеського, Т.Падури, М.Чайковського) – звеличників давньої козацької України - Михайло Свідзинський. Нововиявлені документи з Віденського архіву засвідчують, що цей юнак, бажаючи служити ідеї політичної незалежності України, влітку 1845 р. прибув до агента А.Чарторийського в Константинополі М.Чайковського й запропонував свої послуги у підбурюванні азовського, чорноморського та донського козацтва проти Росії, вважаючи своїм моральним обов'язком усіма силами допомогти підготовці польського визвольного повстання в ім'я відродження незалежної Польщі як передумови визволення України. Відправлений з цією місією до Таганрогу, він незабаром, однак, був заарештований, засуджений військовим трибуналом і став, очевидно, першим галичанином-українцем на сибірській каторзі, де й помер²⁷. Тим не

менш сам факт жертвовної самопосвяти українського юнака в ім'я незалежності Польщі та України вельми промовистий.

Ускладнення на шляху пошуків польсько-українського політичного партнерства, започатковані в 30-х рр., стали ще більшими в 1848 р. Революція дала поштовх демократичним перетворенням (скасуванню панщини, декларуванню свободи преси, зборів, організацій і т.п.), що забезпечили небувале піднесення українського національного руху в Галичині й надали йому від самого початку явно політичного характеру.

2 травня 1848 р. у Львові засновано першу легальну українську політичну організацію – Головну Руську Раду, котра очолила національний рух. Головна Руська Рада в дусі традицій, що йшли від "Руської Трійці", стала на позицію визнання національної єдності 15-мільйонного українського народу і в той же час, ніби розвиваючи пакет вимог, викладених Я. Головацьким у статті "Становище русинів в Галичині" (1846), сформулювала програму, котра передбачала проведення демократичних реформ і забезпечення вільного національного розвитку українців у складі конституційної Австрійської монархії через поділ Галичини на 2 провінції і надання східній частині національно-територіальної автономії, з її об'єднанням у самостійну адміністративно-політичну одиницю з українським Закарпаттям. З ініціативи, за участю і при підтримці Головної Руської Ради та бл. 50-ти її філій – місцевих руських рад – у Східній Галичині набув поширення рух за створення українських військових та воєнізованих формувань (національної гвардії у містах, селянської самооборони на Прикарпатті, батальйону т.зв. гірських стрільців), за демократизацію народної освіти й запровадження в усіх навчальних закладах викладання українською мовою, проведено перший з'їзд української інтелігенції, засновано товариство "Галицько-Руська Матиця" для видання популярних книг, започатковано українські часописи, перші прилюдні українські аматорські театральні вистави, українські читальні, організовано український Народний Дім у Львові. Автономістські аспірації повноважні представники Головної Руської Ради маніфестували і відстоювали на міжнародних форумах: Слов'янському з'їзді у Празі та Віденському парламенті, а також зі сторінок європейської преси²⁸.

Таким чином, український національний рух періоду революції намагався якнайповніше реалізувати основні пункти своєї програми, сформульованої ще до 1848 р. і вдосконалюваної в ході її реалізації.

Піднесення українського національного руху в Галичині на політичний рівень, створення ним власних національно-політичних і культурно-освітніх структур, висунення й поступова реалізація програми національного самоутвердження українців на території

їхнього компактного проживання – у східній частині Галичини в рамках конституційної Австрійської монархії – все це стало великою несподіванкою для польських громадських кіл, що продовжували уявляти себе єдиними повноправними господарями краю, а від початку революції виношували плани відродження польської державності, спочатку хоча б у вигляді крайової автономії для всієї Галичини, включно з її українською частиною.

Дії української сторони для них були тим більш незрозумілими, що ці кола продовжували дотримуватися застарілих стереотипів, згідно з якими українці вважалися частиною польського народу, яка відрзнялася від поляків тільки релігійним обрядом; їхня мова була діалектом польської, а культура й література – складовою частиною культури й літератури польської²⁹.

Розрив цього уявного зв'язку був визнаний польською стороною за зраду національних інтересів. Польська громадськість переважно опинилася в опозиції до українського руху³⁰. Щоправда, серед поляків мали місце й окремі спроби виваженого підходу до оцінки українського руху та ставлення до нього, пошуків розв'язання проблеми на шляху угоди або компромісу. Виходили вони здебільшого із середовища польської магнатерії, зв'язаної з монархічним табором еміграції, очолюваним князем А.Чарторийським. На дотриманні принципу повної рівноправності в налагодженні польсько-українських взаємин у Галичині наполягали князі Л.Сапіга³¹ та Є.Любомирський. Останній навіть висловлювався за пробудження в українців ідеї власної державності³². Схилялася до концепції незалежності Польщі у федеративному союзі з Україною та іншими слов'янськими землями³³ спонсорована графом Л.Жевуським газета "Postęp". Саме завдяки такому виваженому підходу до справи на Слов'янському з'їзді у Празі 7 червня 1848 р. польській і українській делегаціям, до речі, за участю Л.Сапіги і Є.Любомирського, вдалося після тривалих дискусій виробити компромісну угоду, що гарантувала рівноправність усіх національностей і віросповідань Галичини в адміністративних справах, створення спільної українсько-польської національної гвардії, керівного органу влади й сейму. Позиції угоди було включено до адресу з'їзду на ім'я імператора³⁴. Ця угода аж до 1914 р. залишилась єдиним прикладом розумного польсько-українського компромісу³⁵. Проте вона не набула чинності, оскільки після розгону Слов'янського з'їзду військовою силою керівні органи польського та українського національного рухів не вважали за потрібне з нею рахуватися³⁶. Загалом же спроби виваженого трактування українського питання траплялися рідко й не знаходили підтримки загалу.

Офіційну лінію з польського боку в українському питанні провадила Центральна Рада Народова, що оголосила себе репрезентантом обох народностей Галичини – польської і української, зобов'язувалась усіма силами підносити їх на засадах рівності, закликала галичан-українців як частину українського народу впливати на Україні у пропольському дусі з метою створення спільної держави, ім'я якій Польща³⁷. Отже, запевнення в рівноправності ні в якому разі не стосувалося політичного утвердження українства. Для більш ефективного здійснення своєї політики в українському питанні Центральна Рада Народова інспірувала створення підпорядкованого собі органу – Руського Собору, з метою спрямування українського руху в пропольське русло. Проте він не знайшов підтримки в українському суспільстві і своєї мети не досягнув³⁸, а в жовтні 1848 р. саморозпустився й приєднався до Центральної Ради Народової як її філія³⁹.

Українську нетерпиму позицію в українському питанні зайняли ті кола інтелігенції, що згуртувалися навколо газети "Dziennik Narodowy" й намагалися задавати тон у громадсько-політичному житті. Її автори категорично заперечували існування окремого українського народу, Галичину вважали однорідним в етнічному плані краєм і таке бачення справи пропонували громадській думці Європи⁴⁰.

Внаслідок неадекватного сприйняття українського національного руху в польському суспільстві польсько-українські стосунки в Галичині під час революції значно загострилися, набуваючи інколи характеру міжнаціонального протистояння. Навколо українського питання виникла гостра полеміка. З польського боку в ній, крім авторів "Gazety Narodowej" і "Dziennika Narodowego" брали участь А.Домбчанський⁴¹ і К.Ценглевич⁴², з українського – Т.Леонтович⁴³, А.Петрушевич⁴⁴, Т.Полянський⁴⁵, Є.Прокопчиць⁴⁶, анонімний автор трактату "Умови згоди між Польщею і Руссю"⁴⁷ та ін. Якщо перші з них здебільшого захищали лінію Центральної Ради Народової і Руського Собору та їх періодичних органів, то другі – переважно позицію тих кіл, що гуртувалися навколо Головної Руської Ради.

У перебігу полеміки дещо відмінну позицію української демократії у справі відстоювання національної незалежності українців та налагодження українсько-польського співробітництва на демократичній і рівноправній основі найбільш аргументовано висловив о. Василь Подолинський (1815-1876). Свої погляди на проблему він виклав у брошурі "Слово перестороги", що написав по-польському влітку 1848 р. і намагався опублікувати в друкарні Карла Полляка в м. Сяніку⁴⁸.

Брошура "Слово перестороги"⁴⁹ – це гострий публіцистичний твір, спрямований проти всього, що пережило себе й перешкоджало суспільному прогресові. Його автор, у минулому вихованець

Львівського університету і греко-католицької семінарії та учасник польсько-української конспірації "Союз синів вітчизни" – низової ланки "Молодої Сарматії" (1837-1840), постає зі сторінок брошури як непримиренний противник абсолютизму, вітає його поразку та проголошення конституції, хоча й розуміє, що справжня свобода ще не настала (444, 462). Він гнівно засуджує будь-яке поневолення й насильство. Його ідеал – рівноправність усіх людей. Без громадянської рівності, на його думку, немає свободи. З цих позицій В.Подолинський розглядає й національне питання, а також проблему міжнаціональних взаємин.

На підставі того, що галицькі українці⁵⁰ – це корінне населення краю, яке становить невід'ємну частину багатомільйонного українського народу (452), він, продовжуючи традицію, започатковану "Руською Трійцею", висловлюється за їхню безумовну національну самостійність.

Автор заперечує тенденційні твердження деяких польських публіцистів (напр., Й.Супіньського, Й.К.Цибульського в газеті "Dziennik Narodowy", 1848, № 39, 55), начебто українці не є окремою нацією, а становлять частину польського народу. Він вважає, що історія з давніх часів пам'ятає українців як окремих слов'янський народ із своєю власною мовою (450) і тому немає жодного сенсу заперечувати це. В. Подолинський високо оцінює тих польських демократів, які прагнули залучити українську молодь до польського національно-визвольного руху й підтримували ідею національної незалежності українців, вважаючи, що це допомогло лише посилити національну свідомість галицьких українців і тим самим сприяло зростанню їхнього національно-визвольного руху (455).

"Так, ми – русини, – заявляє він, – і віримо твердо у воскресіння вільної, незалежної Русі [...]. Ніщо не може здержати нас від стремління, загальних для цілої Європи [...]. Усі ми хочемо бути вільними разом з іншими народами [...]. Хочемо бути народом і будемо ним неодмінно." (453). На його переконання, національна ідея ("дух руської свободи і національності"), що пробудилася в українців, уже не згасне, і поляки у власних же інтересах повинні не ставати на перешкоді, а, навпаки, всіляко сприяти і розумно її скеровувати з тим, щоб завоювати прихильність українців (455-456, 461). Автор бачить серед українців різні політичні течії ("партії"), в т.ч. зорієнтовані на підтримку зовнішніх сил – Польщі, Австрії чи Росії (456), але найбільш імпонує йому "чисто українська течія", яка прагнула безумовної національної незалежності українського народу та його рівноправ'я в колі вільних слов'янських народів. Однак, рахуючися з реаліями сучасної йому епохи, національну свободу свого народу він ставить у залежність від досягнення національної свободи всіма слов'янськими

народами й влаштування ними свого буття на федеративних засадах. Прагнення українців до незалежності, як він заявляє, здійсняться "не раніше, ніж воскресіння усієї Слов'янщини, федеративної і ліберальної" (456).

Позиція В.Подолінського в цьому питанні була співзвучна позиції значної частини європейської демократії середини ХІХ ст., напр., Кирило-Мефодіївського Братства в Києві (1846-1847 рр.)⁵¹, росіянина М.Бакуніна й поляка К.Лібеля під час Слов'янського з'їзду у Празі (1848 р.)⁵², української і польської студентської молоді Відня (1848 р.)⁵³, Товариства визволення слов'янських народів у Парижі (1848 р.)⁵⁴, радикально-демократичного крила Франкфуртського парламенту (1848 р.)⁵⁵, українського політичного мислителя й церковного діяча І.В. Терлецького (1849 р.)⁵⁶

Високий патріотизм В.Подолінського поєднується в нього з почуттям поваги й доброзичливого ставлення до інших народів. Він найбільше любить рідну Україну, але й любить Польщу як сестру, а всю Слов'янщину – як рідну матір (454).

З особливою теплотою ставився В.Подолінський до польського народу, вважаючи його таким же "нешасним і поневоленим", як і український. Він відзначає великі досягнення в галузі польської культури, високо цінує боротьбу цієї нації за свободу й демократію. Відзначивши, що в силу історичних умов у Галичині поруч з українцями живе чимало поляків, автор вважає: вони могли б співжити і в майбутньому, але за умови цілковитої відмови від панування однієї нації над іншою та дотримання принципу їхньої рівноправності. Зберігаючи союз із поляками, українці стали б сильнішими і їм легше було б домогтися своїх національних прав. Натомість будь-яка безоглядна колонізація чи українізація всього населення краю, на його думку, відгонила б давнім абсолютизмом. "Не вартий польського імені той, – заявляє він, – хто не хоче визнати українця, але й не вартий українського імені той, хто не хоче визнати поляка" (445).

В.Подолінський не схвалює гострої полеміки між представниками польської і української громадськості, вважаючи, що вона може лише завдати шкоди обом народам. Він докоряє представникам польського демократичного табору за те, що вони, закликаючи українців до згоди й братерства, самі не роблять практично нічого для цього, а своїми нападами на український рух лише поглиблюють розбрат (445) і тим самим допомагають бюрократії зміцнювати свої позиції. Автор вважає короткозорими тих, хто вперто твердить українцям про польську свободу, не згадуючи нічого про українську. Це дає підставу українцям здогадуватися про небезпеку їхнього цілковитого ополячення. Проте спроби ополячення заздалегідь приречені на провал (446), а країна, де

денаціоналізується великий і монолітний народ, є зразком політичної недосконалості (451). Відтак польські демократи, борючися за визволення свого народу (що можна лише вітати), не повинні відмовляти у праві на свободу іншому народові й заперечувати національну ідентичність українців (451).

В інтересах зближення українського і польського народів та забезпечення їхнього успіху в боротьбі за національну свободу, В.Подолінський закликає польських демократів відмовитися від своїх безперспективних позицій в українському питанні, визнати українців самостійним народом, гарантувати їм у Галичині рівні права з поляками. Він вважає, що українці можуть допомогти полякам відродити їхню державу, вони готові принести на вівтар незалежності Польщі такі самі жертви, як і найбільші польські патріоти, однак, та має шанувати й захищати їх, повинна бути федеративною, а не ідентичною, егоїстичною (455). Польща може постати й бути сильною навіть за умови, що її східна половина збереже свій український характер і буде розмовляти українською мовою (457).

Такі головні думки брошури "Слово перестороги". Вони відображали політичне кредо демократичної течії українського національного руху в Галичині доби "Весни народів", конкретніше – станом на кінець 1848 р., що, однак, не було прийнятне ні для безпосередніх адресатів – польських громадських кіл, всю увагу яких у той час було спрямовано на підготовку збройного повстання й захоплення влади в Галичині, ні для пересічних, зорієнтованих на співробітництво з урядом українських австро-славівців, які задавали тон у національному русі.

За цих обставин брошура не побачила світу. Залишившись невідомою сучасникам, брошура В.Подолінського не виконала свого прямого призначення. Але вона стала визначною пам'яткою української політичної думки епохи "Весни народів", зорієнтованої на пошуки рівноправного політичного партнерства з поляками у боротьбі за національну свободу.

Єдиний друкований (коректорський) примірник брошури знайшов В.Щурат у 1913 р., тобто через 65 років після написання⁵⁷, а її вперше опубліковано у польському оригіналі й перекладі сучасною українською мовою в 1994 р.⁵⁸

Як бачимо, 30-ті–40-ві рр. ХІХ ст. дали немало прикладів усвідомлення представниками дедалі міцніших польського й українського національних рухів, що набували політичного характеру, необхідності взаємного політичного партнерства у боротьбі за національну свободу й перших спроб його пошуків. Та все ж таки ці ініціативи були спорадичними, виходили від мало впливових суспільних сил, були позначені відбитком нелегітимності і, позбавлені

підтримки впливових офіційних чинників, не мали шансів бути почутими й використаними в політичній практиці. Натомість впливові кола, як наприклад, Центральна Рада Народова й Головна Руська Рада, у 1848 р. через відмінність стратегічних політичних цілей і тактичних засобів очолюваних ними національних рухів, на компроміси не погоджувалися. В результаті польсько-українські взаємини під час революції 1848-1849 рр. зайшли в глухий кут і були приречені на нелегкі випробування у майбутньому.

І все ж вони не були позбавлені історичної перспективи. Далекоглядним виявився прогноз В. Подолинського, який на хвилі політичного піднесення доби "Весни народів" обґрунтував неминучість національної емансипації українців за умови підтримки їхніх аспірацій поляками в контексті здобуття національної свободи всіма слов'янськими народами та їх входження в коло вільних народів Європи. Історією було визначено так, що український народ, витримавши випробування, котрі принесло йому ХХ ст., подолавши круті повороти польсько-українських взаємин у минулому, в 1990-х рр. став на шлях відродження своєї національної державності, а незалежна Польща першою з незалежних слов'янських держав визнала незалежну Україну, і вони разом бачать своє майбутнє у складі Європейського Співтовариства. Ідеї автора "Слова перестороги", висловлені в середині ХІХ ст., стають реальністю на поч. ХХІ ст.

¹ "Руська Трійця" в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К., 1987. – С. 28-29.

² *Kieniewicz S.* Konspiracje galicyjskie (1831-1845). – Warszawa, 1950. – S. 93.

³ *Шанковський А.П.* Воспоминания из недавней бувальщины // Родимый листок. – 1880. – № 1. – С. 9; *Аб.* Послідні руські борці з польських повстань // Діло. – 1888. – № 182.

⁴ *Студинський К.* Львівська духовна семінарія в часах Маркіяна Шашкевича (1829–1843). – Львів, 1916. – С. УП-С XXVIII; *його ж.* Польські конспірації серед руських питомців і духовенства в Галичині в роках 1831-46 // ЗНТШ. – 1908. – Т. 82. – С. 88.

⁵ "Руська Трійця" в історії суспільно-політичного руху і культури України. – С. 31-32.

⁶ *Łopuszański B.* Stowarzyszenie Ludu Polskiego (1835–1841). Geneza i dzieje. – Kraków, 1975. – S. 134.

⁷ *Niedziela Z.* Słowiańskie zainteresowania pisarzy lwowskich w latach 1830–1848. – Lwów, 1966. – S. 12–14; *Poklewska K.* Galicja romantyczna (1816–1840). – Warszawa, 1976. – S. 157, 176-178.

- ⁸ *Стеблій Ф.* Перемиський культурно-освітній осередок та його діячі епохи українського національного відродження (перша половина XIX ст.) // Перемишль і Перемиська земля протягом віків: Зб. наук. пр. і матеріалів Міжнар. наук. конф. / Під ред. *Степана Заброварного*. – Перемишль-Львів, 1996. – С. 103-130.
- ⁹ Письменники Західної України 30–50-х років XIX ст. – К., 1965. – С. 233-234.
- ¹⁰ *Гербільський Г.Ю.* До питання про зв'язки українських і польських прогресивних діячів у Галичині в першій половині XIX ст. // Вісник Львівського університету. – Серія істор. – № 1. – 1961. – С. 97; *Kozik J.* Українські рух narodowy w Galicji w latach 1830-1848. – Kraków, 1973. – S. 213-215.
- ¹¹ “Руська Трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України. – С. 107.
- ¹² Письменники Західної України 30–50-х років XIX ст. – С. 265.
- ¹³ *Steblij F.I.* Polskie spiski lat trzydziestych XIX w. a społeczeństwo ukraińskie w Galicji // Społeczeństwo polskie i próby wznowienia walki zbrojnej w 1833 roku. – Wrocław i in., 1984. – S. 106-108.
- ¹⁴ “Руська Трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України. – С. 33-40, 104-129; *Стеблій Ф.* Початки українського національного руху в Галичині // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 2. – Львів, 1995. – С. 63-70.
- ¹⁵ *Стеблій Ф.* Ідея української незалежності в політичній думці Галичини середини XIX ст. // 3-й Міжнародний конгрес українців. 26-29 серп. 1996 р. Політологія. Етнологія. Соціологія.: Доп. та повідом. – Харків, 1996. – С. 292.
- ¹⁶ Там само. – С. 293.
- ¹⁷ Там само. – С. 293.
- ¹⁸ *Студинський К.* Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835-49. – Львів, 1909. – С. 188-189, 204-207, 219; *Устиянович Н.* Возрождение Галицкой Руси и Маркиян Шашкевич // Родимый листок. – 1880. - № 1. - С. 12.
- ¹⁹ *Bogdański H.* Pamiętniki 1832-1848. – Kraków, 1971. – S. 73.
- ²⁰ *Kieniewicz S.* Вказ.пр. – S. 127.
- ²¹ Stowarzyszenie Ludu Polskiego w Królestwie Polskim: Gustaw Ehrenberg i "Świętokrzyszcy". – Wrocław i in., 1978. – S. 163.
- ²² *Łopuszański B.* Вказ.пр. - S. 222, 224, 225, 228; “Русалка Дністрова”: Докум. і матеріали. – С. 118-119; Письменники Західної України 30-50-х років XIX ст. – С. 284; *Демкович-Добрянський М.* Українсько-польські стосунки у XIX сторіччі. – Мюнхен, 1969. – С. 23.
- ²³ “Русалка Дністрова”: Докум. і матеріали. – С. 93, 178, 188, 203-224, 240.

- ²⁴ *Łopuszański B.* Вказ.пр. – S. 229.
- ²⁵ *Serczyk W.* Polska-Ukraina: dziesięć wieków nieporozumienia // Польсько-українські студії. – 1: Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість: Матеріали Міжнар. наук. конф., Кам'янець-Подільський, 29-31 трав. 1992 р. – Київ, 1993. – С. 13.
- ²⁶ *Handelsman M.* Українська політика ks. Adama Czartoryskiego przed wojną Krymską. – Warszawa, 1937. – S. 98-99, 105, 108-115.
- ²⁷ *Стеблій Ф.* Українці – співучасники політичних планів князя Адама Чарторийського щодо Росії в 40-х рр. // Краківські українознавчі зошити. – Т. 5-6. – Краків, 1997. – С. 265-269.
- ²⁸ *Стеблій Ф.* Український національний рух в Карпатському регіоні як компонент європейської "Весни народів" 1848-1849 рр. // Проблеми регіональної політики: Зб. наук. пр. – Львів, 1995. – С. 198-212.
- ²⁹ *Kozik J.* Między reakcją a rewolucją: Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848-1849. – Warszawa-Kraków, 1975. – S. 184.
- ³⁰ Там само. – S. 185.
- ³¹ *Horoszkiewicz J.* Notatki z życia. – Wrocław-Kraków, 1957. – S. 236-237.
- ³² *Wisłocki W.* Jerzy Lubomirski. 1817-1872. – Lwów, 1928. – S. 84-90; *Žaček V.* Slovanský sjezd v Praze 1848: Sbirka dokumentů. – Praha, 1958. – S. 348-352.
- ³³ *Postep.* – 1848. – Nr. 21, 22, 23.
- ³⁴ *Žaček V.* Slovanský sjezd v Praze 1848. – S. 314-315, 372-373.
- ³⁵ *Rudnytzky I.L.* Essays in Modern Ukrainian history. – Edmonton, 1987. – P. 320.
- ³⁶ *Kozik J.* Вказ.пр. – S. 193.
- ³⁷ Там само. – S. 187-188.
- ³⁸ Там само. – S. 188-189, 204-205; *Тупій О.* Національне і політичне полонофільство серед греко-католицького духовенства Галичини під час революції 1848-1849 рр. // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Т. 228. Праці історично-філософської секції. – Львів, 1994. – С. 200-204.
- ³⁹ *Kaczala S.* Polityka Polaków względem Rusi. – Lwów, 1879. – S. 292.
- ⁴⁰ *Kozik J.* Вказ.пр. – S. 194.
- ⁴¹ *Dąbczański A.* Wyjaśnienie sprawy ruskiej. – Lwów, 1848.
- ⁴² *Cieglewicz K.* Rzecz Czerwonoruska 1848 roku. – Lwów, 1848.
- ⁴³ *Leontowicz T.* Odpowiedź na artykuł o nieistnieniu Rusinów. – Lwów, 1848.
- ⁴⁴ *Pietruszewicz A.* Słów kilka w obronie ruskiej narodowości. – Lwów, 1848.
- ⁴⁵ *Polański T.* Słowo jedno w celach wzajemnego porozumienia się. – Lwów, [1848].
- ⁴⁶ [*Prokopczyk E.*]. Die ruthenische Frage in Galizien vom Anton Dąbczański Landrat zu Lemberg. – Lemberg, 1849, 1850.

- ⁴⁷ *Borys W.* Głos z 1848 r. w sprawie zgody polsko-ukraińskiej // *Przegląd Historyczny*. – 1972. – Nr. 4. – S. 717-724.
- ⁴⁸ *Стеблій Ф.* Визначна пам'ятка української політичної думки середини ХІХ століття – "Слово перестороги" Василя Подолинського // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. – Т. 228. Праці історично-філософської секції. – Львів, 1994. – С. 434-487.
- ⁴⁹ Посилання на сторінки брошури подаються в тексті за її публікацією: *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. – Т. 228: Праці історично-філософської секції. – Львів, 1994. – С. 444-462.
- ⁵⁰ Для означення понять "Україна", "український", "українець" автор вживає загальноприйняті тоді терміни "Русь", "руський", "русин".
- ⁵¹ *Сергієнко Г. Т. Г.* Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство. – Київ, 1983. – С. 62, 74-75, 98, 103.
- ⁵² *Žaček V.* Slovanský sjezd v Praze 1848. – Praha, 1958. – S. 383-386; 208.
- ⁵³ Там само. – С. 213-215.
- ⁵⁴ *Gazeta Narodowa*. – 1848. – Nr. 72.
- ⁵⁵ Там само. – Nr. 48.
- ⁵⁶ *Лисяк-Рудницький І.* Іполіт-Володимир Терлецький // *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. – Т. 1. – Київ, 1994. – С. 238-244.
- ⁵⁷ *Щурат В.* На досвітку нової доби. – Львів, 1919. – С. 154.
- ⁵⁸ *Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові*. – Т. 228. – Львів, 1994. – С. 444-487.

*Юрій Макар
(Чернівці)*

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВЗАЄМНИМИ НА БУКОВИНІ ЗА ЧАСІВ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРИЇ: РОЗДУМИ ІСТОРИКА

Відомо, що Буковина з давніх-давен – багатонаціональний край. Корінними її жителями є українці та румуни. Перші переважають на півночі краю, другі – на півдні. Проте, в різні часи тут осіло чимало представників інших етносів, у т.ч. і поляків.

З входженням Буковини до Австрії, що сталося в останній чверті ХVІІІ ст., туди інтенсивно прибували, крім румунів, німці, поляки тощо. Проживали тут євреї, вірмени-католики¹.

Якщо говорити про стосунки українців з представниками інших етносів, що населяли Буковину в минулому, то слід пам'ятати одну